

Tribeal history of the Ntombela of Lady Smith, Some of their Customs First found K13/21
 16 of the Ntombela tribe and some small items. F. Vilakazi. #4
 Ukubekwa kwe nkosi yama Humusha: 13

- Kuthena ukuba afe uNtombela yona inkosi yama Humusha kwelase Mnambithi nelase weselsnet kwase kudi geka ukuthi ubani ongabekwa ukuba abeyinkosi. Phela uNtombela kwaku ngeyona inkosi yohlanga kwakuyi inkosi emane yabekwa njena amaHumusha ngoku methemba. Indodana yakhe ewutisha ayavumanga ukuba yinkosi esekundleni sikayise kwathi noma amadoda eyicela impela ayavuma kwase kwazisa ukuthi uNtombela ubene nduna yakhe ethembikileyo uPiet Ngwenya kwelase Wesselsnet. Manjena yathi indodana ka Ntombela kuhle
2. uPiet aka bambelisi sikhundla sika yise. Nebala wabamba uPiet ebambele yona indodana ka Ntombela. Kuthena ngokwengaba kwayo. AmaHumusha ase efuna omunye umuntu ongayi inkosi yawo. Maningi amadoda phakathi kwawo amaHumusha ebesi funa lesi sikhundla. Kodwa awaphumelela. Kuthena noma kufika inkosi emhlophe iphuma e Mnambithi akwaqhale kwazeka ukuthi ubani ongayi nkosi yama Humusha. Amadoda aye semukhandlwini ehluhana/bili kwathi amanye akhetha uMnguni amanye yena uNgwenya. Manjena uNgwenya ngokwe thembeka kwakhe emadodeni nakwamanye amakhosi na kwaba mhlophe wase
3. enziwa inkosi yawo amaHumamasha. uNgwenya lona inzalo ka Velemu Ngwenya. Wathatha uMamsimanga wase Nhloleni umusuthu. Kwathi abantwana abazala kumamsimanga inkosana yakhe uStephan Ngwenya ofundisa isikole sama Roman iMaritzburg wazala abanye futhi kunaye uStephan. Abafana ba ba u2 kumamsimanga. Amantombazana aba u 5 kwamamsimanganga. Bonke laba ntwana wabafundisa isikole kuthena kunjalo wafa uMamsimanga waye sethatha uMamndaweni wakhona emhlaneni futhi. Usezele abantwana abawu 5 amantombazane awu 2 abafana bawu 8. uNgwenya lonakuthona esemuncane wasebenza ezinkomponi za se Johannesburg uthena ukuba agawe wabuya wasebenza ekhaya ekomponi yakubo yase Wesselsnet igamalayo kuthiwa Stean Coal. Musebenzi wakhe kwaku wu kwakha izindlu wahlala kulomusebenzi kule nkophoni wase vagula. Akakhonzile kumlungu unezwe lakhe alethenga ngamandla akhe. Elinye lise Bester elinye khona lapha e Wesselsnet okuyilona akhe kulona na mhlanjena. Ukufaka zela umsebenzi wakhe nanamhlanjena usaholelwa enkomponi noma kufuneka abantu uyena uNgwenya olanda bantu azoba faka emusebenzini.

Nabantu bamuthembile nomuzi wakhe uyamangalisa ubuhle bawo.

Kuloku futhi abayinduna ka Ntombola wethembeka futhi nakwaba

5. mhlophe enkatolo.. uNgwenya lona yikholwa uyiRoman. Uyena futhi inhloko or President ye Catholic Union asocu ukuqala kwakhe wenyeyi Chairman yabulimi ngaphansi kwayo i C.A.U. Kuthena ukuba athathe lesi sikhundla sobukhosi amalungu aka C.A.U. amunika imali engago £3 ukumubonga uyena futhi oqede izigilivane ezinkophoni esizwa umnanzane uMr. Khambule uyena futhi okhulumela abantu ngendaba yamazwe. Nangendaba yokuthi abantu basiwe nganxanye basuswe amasweni abamhlophe. Lenkosi inesike nabantu bayo. Kuthena ukuba ibekwe kuye uSeptember lona yase imisa izinduna zayo uMr. S.

6. Mashaba no Molife (eMnambithi) Ladysmith kwathi futhi omunye oyinduna kwelase Wesselsnet kwaba uPhayikeni mbatha benaye belu u S. Mashaba. Kwathi kwelase Sidlaveleni kwaba u S. Mnguni. Kwathi iphoyisa layo kwaba u P. Nungu kuthena ngensonto eledulile lenkosi yabiza umhlangano yase ikhombisa abantu ukuthi kufuneka bathenge indawo yabo yaba khombisa indawo ethengisayo khona lapha e Wesselsnet. Bangingi abantu abathela izinali ngoba befuna umhlabathi. Kuthena ngomhla ka 26th ku October, 1939 lenkosi yabona kala ifika esikoleni ease St. Joseph's P.O. Wesselsnet izokwakha indlu yezingane eyase yonakele yayi bamba namadoda.

7. Ukuthetha kwamacala kwela maHumusha:

Ngezikhathi zanamhlanjane akasa bulawa uma uma onile ngaphandle kokuba ebulele omunye umuntu. uNgwenya yena ufike nomuthetho omunye osabisa abantu agoba umuntu ongatheli uyamuquba amuse yena enkantolo. Umuntu ongasonti akamuthandisisi kahle ufuna bonke abantu bakhe basonto futhi bafundise izingane zabo esikoleni. Uva kashela yonke imizi yanantu bakhe kodwa akavumi ukudla kwabantu. Icala akali thethi njenga manye amakhosi athenga abantu. Yena ukhuluma iqiniso kuphela. Umuntu onamanga umuhlawulisa kakhulu impela. Umuntu futhi olahlwe icala umujezisa kakhulu impela. Ukuze angaphindi akwenze loku. Abaphuza utshwala akaba thandi. Yena uNgwenya akaphuzi lutho. Ubekade ewumshumayeli futhi. Ungwenya uthemba ukuthi endlela enhle yokugeda izoni ukuzi hlawulisa kakhulu impela kunokuzi fela umhawu. Uze acanange ukuthi ukuba uvunyelwe ngabe uyazi bulala zonke izoni njengo mtetho wakuqala owawuthi umuntu ogangile maka bulawe.

8.

- Njengoba indawo yase Wesselsnet ebeke amaphoyisa amaningi okuhlola ububi obukhona. Wenza njalo loku usebenza nabamhlophe futhi umoya wakhe ukuvimbela isifazane ukuya enkophoni njengoba
9. manjena usemephasi una ufuna ukuya ekophoni kuke kwathi unungu induna ngisho iphoyisa wa thunywa inkosi ukuyolanda imali ku mnumzane othile manjena uNungu wayifumana leyomali kwangendaba yezinsizi zomuzi wakhe uNungu akayisa yonke imali enkosini. Inkosi isezwa ukuthi uNungu imali uyigubile. Usebezwa uNungu usebekwa ebandla phambi kwayo inkosi/^{ne}zinduna. Usezilanda uNungu ukudla kwakhe imali phoke inkosi ngokubona iginiso lakhe nokukusho kwakhe ukuthi ~~ubeye~~ saba inkosi kanti futhi akanamdla okuphumelela wayi thatha imali leyo phoke ngokusho kwezi nduna zazithi maka xoshwe yala inkosi. uNungu nanamhlanjena useyelona
10. iphoyisa. Inkosi yamunika yona leyomali yathi akube eyakhe angayi khokhe. Kuthen futhi kunjalo kuzole zinsukwana kwafika indoda ngokudakwa yavula umuzi wenye indoda ilandela amantombazane yaban'wa yasiwa ecaleni. Kwathi ngaloko uNgwenya wayi hlawulisa kakhulu leyo ndoda ngoba yephule mnthetho ngokudakwa into eyisono. Futhi ke yayi ngenzanga lutho olubi ngoba yaban'wa isalunganisa ukuvula umnyanga. Phoke uNgwenya ukholwa ukuthi umuntu kufuneka makaqikele izono ezincane kunezinkulu. Akekho umuntu angasuka enze isano esikhulu engasuki kwezinsane. Abantu banke bayaye saba abanye bayayi jabulelela impela.
11. AmaHumusha. Ukubona abantu kahle noba bona bemnyama kodwa undabu wabo amazulu kuthena ngesikhathi seziqila amaHumusha eziwa iziqila kwathi ukuba ziphele base behlangana nezizwe ezingi bafuna noku khuluna isibunu naso belu isizulu. Abasikhohlwa phoke abanye bamaHumusha bamhlophe njengoma Busumani. Ikhakhulu abakwa Khazi ngaphesheya kwenkunzi. Kuyabonakala ukuthi bangana abelungi njengoba abanye khona nanamhlanjena basagane bona abelungu Abakwa Clark abantu ababe ngane abelungu uMr. Clark sewafa kwa sala uMr. Giles usekhona namhlanjena. Uhlala kwa Clark uwumulungu kodwa amakhosikazi abantu ziningi izibongo ezinge zona ezabantu kulele lama Humusha. Njengalezi ezinye Paterson, Carey etc., Inkosi yona emunyama njengomuntu njena. Kodwa nayo inzalo yawo amaHumusha.

12.

Ba

Amahumasha anazi sebenzi zawo awasebenzi wona kakhulu izisebenzi esisebenzayo inkosi uNgwenya uyaku inqabe ukuthi makuthi amaHumasha. Uthi makebe isizwe njena samazulu kwelase Wesselsnet.

13.

Uthi leli gama libi ukuthi amaHumasha ngo a kisho ukuthi umuntu akathembekile. Kukhona futhi elinye igama okuthiwa amaHazimane lelo gana elokwethuka wona amaHumasha njengoba nawo ethuka abantu ethi ama Khafula. Phoke inkosi ithi makuphele loku. Inkosi uNgwenya uphambene nomuthetho wabantu njengoba abantu bakholwa emadlozini yena akavumi. Kuthi uma kufika abantu namacala okuthi baya thakatwa bezwe ngezangoma angavumi impela ukuyamukela into injalo. Uthi makuphele ukuyobula ezangomeni. Izangoma zinamanga nezinyanga zabantu akazi funi uthi makuyiwe kodoketela nase zibedlela. Abantu abanye abavumelani naye lapho. Abanye sebeqalele ukukholwa uthi isangoma masingakhiswa ngoba zizokona abantu bonke kwasuka umnunzane wakwa Mntombeni wayobula ezangomeni kwaku buba umuzi wakhe engazi ukuthi kwenzenjani.

14.

Manjena wasuka wayo bula uthena uma ebula izangoma zanuka akakubobdwa. Manjena zaxabana izelamani ngeleyondaba. Zase zijehlukhana manjena nazamangalelana bamusola lona owaya kuyobula ezangomeni kuthena kusuka kwakufa ababna omunye abantwana manjena naye wacamanga ukuthi uyena umfowabo useyaphindisa njengoba ethi uyena owabulala abantwana bakhe. Baxabana impela balwa waze wemuka lomunye wayo kwakha eGoli nakhonakwafike kwanjalo. Phoke umuvuzo wezangoma alungile impela. Nezinyanga zabantu ziyaba bulala abantu. Kuthena uMafamathe inyanga wayokhipha ufufunyane ku Ntmbini kulu wafike wamubulala waboshwa.

15.

Izibongo zika Ngwenya.

Madevu abulala ikomishi ndlebe izimahawu. Silo esimnyama ndlela ezina zombe zinzonzobe nezi omnyama onjenge ngonyama, kunzi edlayondwa ezinye zidla nganingi, madevu abulala ikomishi Hawu lokuphephela eliphephisa amaHumasha, mabona umbonwa, ndevu ezimhlophe kunga fanele, kumbulani bafana izindlela ze silo nesiqaphela, isiqubuqubu, isiguqa esidla ezinye zilindele, ophume einingi zimi engalindelwe, umabonwa kanye abulala, inkomo enamabola nomusila, inyoka eluhlazana, umabonwa abulawe, sikk siki nyanga use fikili umadevu umabulala ikomishi.

Silindele luyeza luye sabeka lukhulu asiluboni inkonya ka Velemu ihawu lethu lokuphephela ubuz a fithi imgonyama, emnyama.

378. 16.

Lezizibongo uNgwenya.

Wazithola musukwana ebekwa inkosi kubutheme wonkana amaHumusha Ngalelo langa kwaku usuku olukhulu impela kwaku hlantshwe nezinkomo eziwu 2 kwakuhle impela. Kwathi kuhleziwe njena kwathi abafana badumelana impela beban a ukubekwa kwezi duna zakhe i uNgwenya oPhayikeni no Mashaba, manjena omunye wangaphesha omunye umfana owang neno kwa Phayikeni akufanele ukuba umashaba angabekwa ngoba uvamisile ukuwaka abantu bandle nezimali zabo. Uthe engekali ginyi wase emudumela uVela ka Mondli ka Mothombe kwazisa ukuthi bebe phuse kakhulu utshwala. Inkosi isidumela imvubu isibashaya boba bili yase futhi ibathethelela ngokuba hlawulisa ishumi emnye. Kuthena kunjalo ibandla l nke lavungama. Isisukuma inkosi isikhuza umhlola lona. Sekuthi nenceku yenkosi kwenziwa yini ninga hlonipha inkosi yenu. Sekusukuma uManla Xulu naye ekhuza lomuhlola. Ukuthi kwayoke amadoda inkosi isikhomba ububi botshwala. Isithi angifuni uk uba kube khona ukuphuza uma ngibize ibandla sekuthi nokub abane luku omhlphi uSiswebu umakhe ewana wayonkosi gsethi kuhle inkosi ebephunce zonke izinwadi abantu abakhe ephulazini lakhe. Akafuni ukuba bagaye utshwala nogayayo wovunyelwa uyena. Inkosi isiqalile ukuwa thatha amaphasi alabo abagayayo. Sebeqalile jokuza emasontweni bonke labo abaphuza utshwala ngamasonto.

18

Ukushada kw lama Humusha.

Uma umfana efuna intombazane uyabika kwaba sekhaya ukuthi baba ngiyayi thanga intombazane yakwabani. Uyise nonina sebezomubonisa noma naba bayayi thanda yini leyontobazane. Uma ukuthi abayi funi bazomutshena ukuthi abayi funi. Abakhethi ibala lentombazane bakhetha umuzi ukuthi kunothiwe yini kuwona uma kunga nothiwe a bavum i. Noma iyimbi intombi unaku nothiwe kubo wayo bazovuma ukuba maka shadenayo umfana. Sekuzokwenziwa amadina ngenxa yalabo bakubo kantombi isiyalungiswake lendaba umzali womfana nowentombazan

378
19

usezotshenwake umfana
 ukuthu makayo kulima
 nayo intombazane njengoba
 sekukhulumele abazali.
 Nentombazane isizolindi
 la yena umfana ukub
 ba makakhulume. Nayo
 isizovuma maashane
 kulo ko. Amakhafula
 ashadelayo wodwa nawo.
 Ukufakha zelaloku kulle
 na indodana encane ka
 Piet ngwenya inkosi yathu
 nda intombi yekhulule
 manjena kubase kutshi
 u ngwenya ngo kugwa loku
 akhuvuma benonjawa wo
 mfana. manjena kwafu
 na niseka ukuthi umfa
 na useyonile intombazane
 futhi ube ye wathembisa ku
 bafundisi nayo. manjena
 umfana njengoba yalwa
 amathumsha intombaza
 ne amakhafula wayala into
 mbazane. Babophu kwenye
 ya.

20

Uyise nonina bamuvumela ukuba makathathe eyakwa Khazi kwamanye
 ama Humusha nebala wayithatha umfana kthe futhi umfana ka Khazi

wathatha intombazane ka Piet Ngwenya lapho kushadele khona usisi
 wakhe ngoba ingeyama Humusha.

Kunothwe futhi kwa Ng enya ama Humusha awa loboli njenga bantu intobanzane iyona iya nefa kubo womfana. Umfana wakhe indlu enhlu yentombazane alungise konke elungise la intombazane uyaye a khiphe noma amashumi amabile eziphon o njena kube khuphela futhi umushado awuthathi isikhathi eside kucelwa noma kulungiswa udaba olunjena kuyinto encane emfushane futhi nokushada kwakhona kuyinto emfushane njena. Kushadwa kubo kantombazane kuphela kuyaye kudanwe kuyaye kulungiselwe nge zintozase thafuleni, nangabo utshala Bese kugashwa nezinto zokushadwa ngosuku lomdanso. Kuzakuthi uma selufikile bengene ngakusihlwa abakubo womfana. Bese kubulawa izinkomo ngaphambi kokuba sebe fikile abakubo womfana kuzakuthi ekuseni sekulungile konke kuphume umakoti nomuyeni wakhe bahlale pha dle uma ithafula lidekwe f phandle uma ukuthi lidekwe endlini. Sekuzoxokozelwa akukhulunywa isizulu. Kodwa isibunu sodwa.

22. Umabo: Amahumusha wona awalingisi thina abantu wona ama-cansi lana esiwasebensisi sayo thina wona awawa sebenzisi futhi wona aba nezinto ezincane njena abele uyise nonina womyeni kuphela umabo w bantu abangenona amaHumusha. Kuye kuthi isibizo lesi esiwa £10 sithathwe siyofunela intobanzane izinto zokwaba. Uma uyise entombanzane ebize isibizo esikhulu futhi kuthi nezimpahla zokwaba zibe ni gi impela. Uma ebize isibizo esincane nemali encane nemabo ubamuncane phoke amaHumusha wona awa bizani isibizo asikho kuwona. Futhi isibizo asikho emuntetwani wakwa Hulumeni kumane yanto yabantu njena leyo ~~kuphela~~ kuphela. Uma unga sikhiphanga isibizo abakuvumeli ukuba ushade. Futhi neqaga mazinyo yinto yama beshu kuphela amakholwa awayenzi lendaba.
- 23.

Ukugqoka kuka Makoti.

Loku kwehlukene kaningi kuye kuthi amakholwa uma umakoti efika emuzini anikwe intshali lokwembatha ahloniphe umuzi. Uyaye anikwe imbuzi sokuzoba abakubo abazomthengela ekokwe mbatha ukhloniphe a loku uhlonipha umfowabo wokuqala nomfowabo wamagcin, aka xawuli noku xawula kubona ngokuhlonipha bona. Umabe khona endlini akadli base bakhipe imali usheleni noma kwenyane aka uHleli. unikwe kazi wakhe. Futhi akamuxawuli nomakanjani. Amahumusha wona awandaba nako konke loko, una kotá akahloniphi nomkwenyane akahloniphi futhi.

24. Ukweshama kwenkosi uma sekuzodliwa ukudla ikusha nabakwa Sithole bayeshama njengaba Thembu. Ingathi Bkanti futhi abakwa Sithole bayefukama uma izulu lingani. Kufukama yona inkosi izile engabonwa umuntu. Kothi umusukwana iphumayo kuze abalingi bazo bona yona inkosi. Kuthiwa nezulu liye lihlome bese liyana. Phela kwenziwa njena loku kwenziwa ngemithi ngezithelezi na ngemenye emithi. Amantombazane wona enza umamukhubulwana. Nokushama kusenziwa kwa Sithole ku Bande kuye kumenyezalwa ukuba kuceviliswe imithombo wonke umuntu ngesikhathi sokumenye zelwa kokwenya uyaye azile impela uma umuntu efuna ukwenza umcanguzo uwenza ngemuvumeye nkosi.
25. Uma inkosi ingavumi akwenziwa lutho. Kufana nokunye okuthiwa ukuvimba iziyoni ukuba zingadli amabele emasimini uma sekuqalwa ukudliwa ukuvindla. Kukhona izinyanga zokuvimba izinyoni. Ziyazi memezele ukuthi sekuvinyiwe. Abantu bonke sebezogala ukuzila ukugeza ubuso nesingane zesikole zizohamba njena zinga gezile. Kuzoya abazali bayo bikela utisha ukuze angazi shayi izingane. Futhi wonke umuntu angadli emile adle ahlezi phansi. Nokuxula akivunyelwe. Kothi musukwana kuvulwayo bese benze konke abakuthandayo nange impela izinyoni azisezu ukuwadla amabele. Ingcube yona inamaculo ayo esikhathi sayo. Kuculwa wona kube kuphela awaculwa amanye amaculo ngaphandle kwawo.
26. Kuye kuthi izinsizwa zona zilungise kuthengele amakhosikazi azo izinto zokuhloba musukwana welanga futhi abantu besilisa baya gaula amahlahla okukhosela inkosi ntambama seyizophehla uvathi ngosuku olungaphambe kwelanga. Len gcube ngempela kuthiwe izinsizwa zona nga lezo zinsuku zihlanze ngayinye ngayinye zikhafulela amadolo azo. Kuye kuthiwe yekhona zizogqina impela zinsizwa ukuzoke inkosi ishwane kubekwana nenyanga ukuthi ize ife ngoba phela amakhosi awashwami inyanga ithwasa ashwama inyanga ifa. Sekuzosheshiswa ukuthi yonke into ye nziwe inyanga ifa. Kuye kuthi lungiswe utshwala masishave. Utshwala benzelwa amabutho ukuba mayephuza
27. ~~engabizwe umaskhahle~~ ukugaya amabutho nawo asazeloku ehlangana njalo njena akube amaculo ayo incube. Kuzathi izinduna ngosuku olulandela usuku levengcube bese ziyayala amabutho phela amabutho ahlanguka ngesi nduna nangamagoso awo.

S. 378.

K13/21

Ayalwa ukuba angalwi ngalelelo lusuku lwengcube. Uma ukuthi ube khona umuntu owone lolusuku uya buawa. Nomakuyinkosi kufuneka kuthule. Uma amabu ho awahlomi ngalezazi nsuku kwazisa ukuthi kuziliwe bonke baya hlénipha nenkosi futhi iyawayala amabutho ukuba angalwi nezinsizwa zeyakuzila ukweshela izintombi kuthi namadoda zile ukuya kumakhosikazi awo.

28. Kunomunthi abawuphuzayo njalo njena nezithelezi umuthi lona usembizeni uphuzwa amabutho. Athi uma ephuze ase izandla ngemuva aphuze ngemilomo khona khambeni noma embizeni n kuzothi uma ephuza akhafulele amadoda awo athi dolo lami qina kusho amabutho kuphuza ngamunye ekuseni njalo njena. Kunenyanga ephatha lomusebenzi. Iyahola ngaloku ihola enkosini. Abanye bathi ngalesi senzo ihola inkomo. Kuzothi ngosuku lolulandelayo kuthi bonke abesiliisa base izintoza abesifazane babo. Kuzothi abesifazane nabo bahlangane indawonye ngosuku olulandela lona usukulwengcube. Sekuzohlelwa iziphahla zokungwa abasifazane ziphuma kuba yini bazo.

29 Abesifazane sebezobabaweleze bathi wele wele banguye futhi lolusuku lwengcube luba ngolwesine elangeni. Kufunisa amakholwa uma edumisa/uku lwama Esters. Nabo bakwenza njalo ngolwesine uma edumisa usuku lwama Esters. Nabo bakwenza njalo ngolwesine umasekuzo dliwa. Ngomso ngolwesihlanu usuku lomudwebo kudwantshelwa nentabeni ephakeme. Ngelezenzo kulingiswa yena u Jesu njalo ngobanaye waya entabeni eCalvary. Ngalolusuku wonke umuntu uvuke aye kwankosi nama khosikazi namadoda aya khona. Banye balala khona ngolwesine bangabuyi ngobusuku lobo base babuye ngomgqibelo laba abasale khona enkosine bayaye behube amahubo kuze kuse ngolwesine behubela inkosi kuzakuthi ngolwesihlanu bonke baqube izinkabe ziya konkosi.

30 Zokuhlatswa abanazo baya sebehlo le ngolwesihlanu ngoba usuku lokiyabulakuyekuthi abanye baphumakude bangenise emuzini wakubo wenkosi kusinwe kujajulwa. Akuphuzwa kuphela kudliwa nen ama, nesigwamba kuba kusuku olukhulu lapela kubantu. Kodwa ukulwa akuvunywa noma sekufanele inkosi iyakukhuza. Nabanumzane bayakukhuza futhi. Kusuka insizwa igiye ngayinye awenziwa umxudhulo ngale zinsuku. Kuye kuthi nezintombi zisine ngayinye futhi izinsizwa ziyagiya zithi : Ngathi ngizwa ngindala ngadlala bantwana".

Amabutho abethi Shwili Shwili sobe sikona. Besho basikaza isi kundla abegwiyela kuso kuyaye kube mnandi impela nezintombi zibuka izinsizwa.

31. Sekuthwalwa utshwala kuhanjwa nabo busiwa entabeni bapho kosinwa khona ilanga lonke akuhanjwa notshwala bodwa kuhanjwa nanezinkomo sekuzohlalwa khona lise lishona. Sekugaulwa amalilahla aluhlaza lamahlahla kuhlotshwa ngawo izinsizwa na^mkakhehla. Lomuhlobiso uvunulwa ngophezu kwamabeshu naman-tombazane phezu kwamabayi. Sekuzothi inyangaleyo ishwamisayo iphinde futhi ichela amabutho onke kuzothi umuntu onamagqubu omnye baxolelane. Kuthi ke bese kuhlatshwa inkabi yenkomo ezodliwa amabutho amabutho lawo agada in osi ebusuku uba ingalinyazwa lutho. Iyaye icwiye inkomo leyo kukhishwa impukane mhlubulweni ngasenkwepheni lenyama iyona esokhathwa imithi, idliwe inyanga nayinkosi.
32. Lenyama idliwa kuphehlwa uzwathi. Enye inikwa amabutho ihlikihlwe emuthini lomuthi wenziwe inyanga ebeyeshwanisa inkosi. Lenkomo (umngci) ibizwa ngokuthi wethobatheka inkosi isiya esibayeni iphuma endlini isiyo hlala khona. Kuze kube umgqibelo ehlezi esibayeni. Sekuzothi amabutho asine kuze kse kube ngakusasa esinela ikosi esibayeni. Inkosi uma uma iphuma endlini iyaye ivumele impela kakhulu ngebeshu lezinyamazane izithile ezaziwayi ayihambi yodwa ihamba nezinduna zayo zothi uma iphuma indlini kuthi imbongi yayo iyibongele impela kuzothi uma ingena esibayeni amabutho asukume wonke asho u"Bayethe" sekuzogiya izinsizwa ezingamagagu. Abesifazane abekholapho. Kuzothi uma inkosi ~~sa~~ iphuma endlini kubana fana abahamba phambile bephethe ukhamba lomuthi owenziwe inyanga ufakwe nezithelezi lawo muthi. Kuzakuthi uma isiphandle inkosi ikhefe isiphuze kulowo muthi izothi izokhipha omane amagumbi omhlaba. Lomuthi uphathwa abafana babli. Kuphela kuzotho nezinduna nazo zizokhifa omane amagumbi omhlaba. Loku kwenziwela ukuthi noma kukhona umhlola ovela ngakuphi mawubobonwa noma ubani ungaze wenze ingozi kumabutho kanye nekosi yawo. Lomuthi usezo cithwa iyona inyanga uma inkosi isikhifile kuwona omane amagumbi omhlaba kuthi ikhifa njena ayithule imbongi yenkosi iyabongela yena njena ize ithule ngoba sekuphele izibongo.

34. ^{S.378} ^{K13/21} Kuzothi lapha esibayeni manjena inkosi lwabe ngono na 10
 amakhosana ngisho amabutho ayo. Kuzothi izinduna ezinkulu
 izonazibekelomdlalo wenkosi kuzosinwa kuze kuse manjena
 amakhosikazi awehlomanje laphowona. Kubakhona amabutho odwanjena.
 Kuzothi ngomggibelo emini inkosi ihamba nezinduna zayo iye
 emufuleni isiyogeza khona. Mhlabe izohamba nebutho elithize
 elethembile yona. Ithi uma ihamba futhi inikwe wona umuthi woku
 khifa futhi. Kwenziwa njena monke loku inkosi nenyanga akwehlukani.
 Noma kanjani nenyanga ayiyodwa inogxalayo, oluyona luyi sizayo
 kukokenke noma iya emufuleni ihambanayo inyanga yayo nogxafuthi
 lukhona lapho enkosini.
35. Kuzothi uma inkosi futhi isiphuma emufuleni ibuyele khona
 esibayeni bayebongele futhi uma ingena kubena noma ihamba.
 Phela nayo inkosi iyasina ngalelo langa. Kuzothi uma
 isiphuma emfuleni isigezile isizophuma emabuthweni iya ekhaya
 kuzakuthi uma isewashiya amabutho besi ikhifa futhi kuwo womane
 amagumbi omane omhlaba nenyanga isichela isikhundla lapho
 inkosi ibikhona nezincekuzayo. Seyizoye incele nasekhaya.
 Lapho kungene khona inkosi. Phoke ukuba inkosi igadwe kangaka
 kwenziwa ngoba kwesatshwa abanye abantu ukuthi ngahle bayilumbe
 bayiloye inkosi. Namabutho ahla elashwa njalo ukuze nawo
 angesabi uma kuvela impi inkosi uma kuvela impi. Inkosi inyanga
 yayo njalo njena.
36. Kuthi ngesinye isikhathi inkosi isizo khatha ngemithi
 izinsizi phenduke ibemnyama. Lezozi nsizi zisuke ziphume kuyona.
 Inyanga yayo uma inkosi ikhathe ngensizi akubulawa inkomazi noma
 inkabi kodwa kubulawa inkunzi yethi ngaphambi kokuba inyanga iyenze
 konke ag ibongele kuzothi namabutho ahambe ayogeza emufuleni
 ngamunye ngamunye umuntu kuthi uma umuntu esegezile anga beki
 ngomuva abeke phambili njalo njena. Lowoke umukhuba wakhona,
 kusuke kusho inyanga leyo. Ayoze aphele amabutho enzanjalo
 uma umuntu eyakhona emufuleni uyagijima noma esebuya khona
 uyagijima futhi angeze sulo izithukuthuku.
37. Izihlangu zamabutho. Kwela kwaSithole kuyinto enkulu
 impela ukuba nesihlangu esihle. Kuthi nasempini bakubone ngaso
 isihlangu sakho ukuthi wena uzalwa umnumzane. Abantwana baba
 numzane abanezihlangu ezinhle namabeshu futhi amahle.

Kunjengakumakholwa wona kuthi abantwana bezinoti zinhle.

Phoke empini abamfuni noma bengamubona. Bayamuhalela impela lowo onebeshu elihle futhi nehawu elihle amahawulana kuqala kuzzonke izizwe kwakuhanjwa ngama butho ukuthi amahawu anjena awebutho lele.

38.

Manjena akusenjalo kuyangobunumzane nangemali. Kuqala izinkomo

ezinhle kwaku ngezinkosi kuphela inyoni kayephumuli. Kushiwo ezimhlophe zodwa izinkomo. Umuntu uma enazo waye phicwa lezonkomo phoke namhlanjena amakhosi awasa wenzi lowo muthetho ngendaba yabamhlophe sekuyekuthi ingani inkosi iyazihawu kela izinkomo zomuntu bese ifuna ukuzithenga ngemali kuke kwathi umfoka

Gabuza ngendaba yezinkomo zakhe ezimhlophe azithengayo ngemali

ayithola esebenza ekimbili wathenga zambili zekone. Zithena zisuka zazi zala amhlophe. Wase ebeka inkunzi yazo yona yakhipha zona zodwa. Kuthena angazele iphuma otshwaleni wathi efika emuzini wakhe wafikisana nempi ekulukazi yavimbezela kwazisa ukuthi

39.

nomakhelwane bakhe bebe muzonda ngalezi zinkomo zakhe. Kuthiwa

amakosikazi athinawo ayababaza bawa bulala nawo. Waye ngeneye

umfana omukulu waye semncane umfana wakhe yena akabulawa nga wasinda ngoba waye ngekho ekhaya. Manjena ngalelo langa abakwa Sithole babelwa nabaThembu phoke ukumubulala kwakhe bathi ubulewe impi yaba Thembu. Sekuzothi induna yabo ithi wayenesikweledu sayo. Isifuna ukuthatha lezizinkomo zonke isifuna nokuthatha

nezimbugi sekwala abafowabo. Phoke kwathi nenduna ayaba naye ufakazi

waloko ukuthi izinkomo ezayo kwase kuzwakala futhi ukuthi iyona ethumele impi ukuyobulala uGabuza yase nayo bayayi bulala abakwa

40.

Gabuza. Ebusuku kunyaloke manjena uthi umuntu angaba nento enhle

abese eyifihla kwaba mhlophe aloku eyithelela imali ngkwesaba

ukuthi uzubulawa. Abanye abanezindlu ezinhle baya shiselwa

ibusuku bonke sebe balekela emaphulazini uthena noma Fushane

Mbelase ezinkomo zakhe zazi gowele kubo bonke abamhlophe nabanye

abahlobo bakhe abamnyama. Phoke inkosana yakhe isafunana naelezonko-

mo ziyayise abanye sebayazi phika ukuthi bona abazazi kuthena

abamhlophe bayikhombisa zonke izinkomo zika yise. Kuzwakala

ukuthi omunye umfowabo kama Fushane uthengise ngazozonke lezonkomo

nemali wazidlela yona. Nendodana yakhe umaFushane isengozini

embi impela ngalendlela.

s.378

K13/21

1 + 12*
13

41. Bafuna kuyibulala futhi. Uma Fushane lona wabulawa naye umuntu ayesise kuyena izinkomo lomuntu waziphika izinkomo zika Mafushane base bamangele lana. Kwafumaniseka ukuthi icala labo liyaba misa manjena kuthena kunjalo lomuntu onanye ophika izinkomo zika Mafushane wathenga umuntu kuba maka bulale yena uMafushane nebala wamuthoba wamuthembisa ukuthi uyonunika inkomo. Lomuntu obanga izinkomo nomafushane. Ungengelele ndlela manjena nendodana isemesaba lomuntu. Sekuthena kanti bebe thukuthele nabo baze bazola kusho inkosi uNgwenya ukusisa inkomo yakho kumuntu okuyona indlela enhle namhlanjena bekulungile nezi khathi eziphambile pho manjena kukhona namabangi lapho imali ingafakwakhona.

END 378.